

ho století je významné, že zde na jednoho vojáka v přímém boji připadá zhruba deset dalších v týlu, kteří se starají o zbraně, sedí v kanceláři, vaří, staví mosty a nebo hlídají prázdné hangáry. (A také – musím dodat na základě své zkušenosti válečného novináře a antropologa s vojáky sloužícími na mírových misích v bývalé Jugoslávii a Afghánistánu – se, stejně jako vojáci základní služby popisovaní ve třetí kapitole této knihy, často zoufale nudí.) Místo očekávané armády aktivitou sršících maskulinních bojovníků z filmových přestřelek tu tedy – poněkud absurdně – stojí armáda zívajících hrdinů s razítkem či vařečkou v ruce. A k tomu všemu je ještě třeba přičíst známý, pro pocit absurdity taktéž úrodný moment, že armády trénují na válku minulou, a ne na tu budoucí, o jejímž charakteru zatím nic neví. Tím, co se odehrává na cvičištích, kde vojáci drilují, je vlastně jen ritualizované představení, politické divadlo nebo – slovy názvu knihy – jakási „hra na vojáky“.

Moderní armáda (a nejen ta postkomunistická), coby státem legalizovaný a bohatě sponzorovaný kolos odosobněného zabíjení, který celé dekády trénuje a čeká na svou příležitost, o níž však nikdo neví, jestli vůbec přijde a jak bude vypadat, je zkrátka – ať již se k ní přistupuje z jakéhokoli politického stanoviska – institucí, která pocit absurdity magneticky přitahuje. Její postkomunistická transformace tento aspekt jen v mnoha ohledech podtrhuje a činí pro pozorovatele viditelnějším a také palčivějším.

„Etnografie členství v NATO“, jak praví sám podtitul knihy Červinkové, se čte doslova jedním dechem. Ačkoli čtenář zůstává místy trochu bezradný nad tím, jak přesně použít některé z citovaných věhlasných autorů k osvětlení jevů, o nichž se v knize píše, jde na poli zkoumání transformace postkomunistických armád bezpochyby o průkopnické dílo. Přesto, nebo právě proto, že nabízí místy více otázek než odpovědí, je jisté, že její překlad do češti-

ny by mohl otevřít širší veřejnou debatu nejen o smyslu naší armády, ale i postkomunistické transformace české společnosti samotné.

Radan Haluzík

Petr Skalník (ed.): *Anthropology of Europe. Teaching and Research*
Praha, Set Out 2005, 243 s.

Téma Evropy a její antropologie předkládá otázky, které provokují hned na několika rovinách. Jednak zde jde o vztah antropologie k sociologii. Jestliže byla antropologie – alespoň ve své britské variantě, jak ji definoval Bronisław Malinowski – konstituována jako „sociologie nezápádních společností“, jak se potom pozměňuje její vztah k sociologii (a také svébytnost sociologie) v okamžiku, kdy antropologové začínají zkoumat svá vlastní společenství? Antropologie Evropy je nejčastěji – nikoli však nezbytně – příkladem „anthropology at home“, onoho „návratu“, který se stal tak silným mezníkem dělícím první a druhou generaci antropologů od jejich následovníků. „Návratu“, který je stále častěji doprovázen otázkami adeptů oboru i jeho představitelů, v čem se antropologie zkoumající západní společnosti tolik liší od sociologie nebo třeba kulturních studií.

Druhou otázku představuje, co vlastně má být onou „antropologií Evropy“. Domnívám se, že jí nemůžeme rozumět pouze jako „antropologii prováděné v Evropě“, jako specifickému případu oné „anthropology at home“; tato perspektiva je příliš slabá na to, aby uhájila svůj nárok na samostatné definování tématu výzkumu, které by navíc mohlo ospravedlnit její snahy o komparaci a generalizaci získaných poznatků. Stejně tak nelze úplně přistoupit na to, že by antropologie Evropy měla být obdobou a komplementem studií jiných areálů, kdy by se vedle různých antropologií Afriky, Orientu nebo Euroasie (srov. text

Chrise Hanna a navazující diskusi v tomto čísle) zkoumala „antropologická témata v Evropě“ a „témata Evropu charakterizující“ či „pro ni typická“. Tento přístup by nepřímou vedl k normativnímu konstituování Evropy a nebezpečí, že by se sklouzlo k rasově vymezenému evropanství, je až příliš velké. Třetí možnou perspektivu pak představuje antropologie Evropy jako „antropologie evropeizace“ – jako výzkum sjednocování Evropy. Zde přitom vůbec nemusí jít pouze o „antropologii Evropské unie“, i když právě na příkladě EU a do ní kandidujících zemí jsou tyto procesy nejviditelnější a antropologické výzkumy evropských institucí provedené Crisem Shorem nebo Marcem Abélèsem bývají nejčastěji udávány jako vzor této perspektivy. Evropeizace však není omezena pouze na členské nebo kandidátské země EU, stejně jako není omezena pouze třeba na státy v Schengenském prostoru. Průvodní jevy institucionalizovaného politického a ekonomického sjednocování najdeme i v zemích, ve kterých bychom to v souvislosti s „antropologií Evropy“ nejspíš nečekali: na pobřeží Libye, kde se uvažuje o vzniku záchytných táborů pro běžence směřující na evropský kontinent, v moldavsko-ukrajinském pohraničí monitorovaném za peníze Evropské komise nebo třeba v zemích Latinské Ameriky, místě onoho dnes již pozapomenutého prvního rozšíření Evropy v dějinách. Téma antropologie Evropy tedy provokuje jednak tím, že si klade otázku, co se děje se svébytností antropologie, když se začne praktikovat v západních společnostech, a jednak také tím, jak umožňuje diskutovat téma svého zájmu.

Petr Skalník a Andrés Barrera-González, organizátoři workshopu „Anthropology of Europe. Teaching and Research“ z října 2003, jehož výsledky sborník přináší, o takto nastaveném tématu ve vztahu k univerzitní výuce přemýšlejí od konce 90. let. Původní představa jednoho velkého kurzu, který by cestoval spolu s jeho přednášejícími napříč do projektu zapojenými univer-

zitami, se v průběhu času ukázal jako přinejmenším zatím nerealizovatelný, nikoli však úplně nereálný. Vedle podnícení diskuse o výuce antropologie Evropy pak právě toto byla hlavní motivace, z níž povstaly texty, které se v podobě recenzovaného sborníku dostávají čtenářům do rukou.

Celkem třináct textů, které sborník přináší, poskytuje relativně plastický obrázek nejenom o stavu projektu (Andrés Barrera-González: „Towards an Anthropology of Europe. Outline for a teaching and research agenda“), jeho institucionálních omezeních (Hana Červinková: „Anthropology and the politics of learning. Notes on alternative practice of anthropology in the post-socialist context“), lokálně-politických a metodologických kontextech (Chris Hann: „The Anthropology of Euroasia in Euroasia“; tento text však již byl publikován v roce 2003 v sérii *Working papers* Institutu Maxe Plancka pro sociální antropologii), ale také o specifických kulturních praktickách, jejichž zkoumáním můžeme téma antropologie Evropy pevněji uchopit (Rajko Muršič: „The colourful discourse of the geographic other. On race and racism in general education – Slovenian example“; Patrick Heady: „Nuclear families and cognatic descent. Reflections on two characterisations of European kinship“; Zdeněk Uherek: „Europe from the urban culture perspective“; Magdalena Elchinova: „Myth and redefining group boundaries in ethnic discourse: On the case of Bulgaria and Macedonia“).

Na tyto zobecňující teoretické statě pak navazují zprávy z výzkumů. Tato část je uvedena zevrubným přehledem antropologických návratných výzkumů v Evropě (Petr Skalník: „Community re-studies in Europe and beyond. Towards a new concerted research initiative“), který uvádí téma re-studií v antropologickém bádání do vztahu k výzkumu studentů a pracovníků Univerzity Pardubice v Dolní Rovni (k tomuto výzkumu se ve sborníku vyjadřují ještě dva další příspěvky – „Change

and inertia in an East Bohemian community. A preliminary study“ od Chapurukha M. Kusimby a „Questionnaire research in Dolní Rožná. First Findings“ od Jiřího Šubrtu). Druhým tématem této části sborníku je obecnější reflexe o výzkumu soudobých rurálních komunit ve střední Evropě. Věnují se mu Mihály Sárkány („Re-study of Varsány. Entrepreneurs and property in rural Hungary after 1989“), Davide Torsello („Managing instability. Trust, ambiguity and social relations in a southern Slovakian village“) a Hana Novotná („Ethnography of popular culture in rural settings. Problem of methods“).

Texty publikované ve sborníku tedy nastolují k diskusi hned několik témat a námětů. V následujících odstavcích se zaměřím na dva z nich, které považuji za důležité nejenom ve vztahu k hlavnímu záměru knihy – reflexi možnosti zkoumat antropologicky Evropu a učit o antropologii Evropy –, ale i vzhledem k tomuto monotematickému číslu *Sociologického časopisu* a zde uveřejněné polemice o úvodní stati Chrise Hanna. První téma nastoluje příspěvek Hany Červinkové, druhé texty Andrése Barrery-Gonzálese a Petra Skalníka.

Hana Červinková se vyjadřuje k ne/potřebě a ne/možnostem ustavení antropologie (tedy nejenom antropologického zkoumání Evropy) v postsocialistických zemích, explicitně pak v České republice a Polsku, a pokračuje tak v diskusi otevřené knihou *A Post-communist Millennium: The Struggles for Sociocultural Anthropology in Central and Eastern Europe* (Praha: Set Out 2002), editovanou Petrem Skalníkem. Zaměřuje se především na dva momenty: na osvětlení toho, proč antropologie není mezi postsocialistickou vědeckou obcí „at home“, a na vedlejší účinky tohoto stavu, konkrétně pak na odklon od požadavku profesionalizace a naopak příklon k produkci popularizačních textů. Červinková, která se české odborné veřejnosti představila rozhovorem vedeným s Cliffordem Geertzem (*Car-go* 1999 (3,4)) a dále pak spolupřeložením

souboru jeho esejí *Interpretace kultur* (Praha: Sociologické nakladatelství 2000) a překladem *Úvodu do kulturní a sociální antropologie* Roberta F. Murphyho (Praha: Sociologické nakladatelství 1998), předkládá tezi, že namísto toho, aby se antropologové (či kandidáti tohoto oboru) pokoušeli změnit nynější stav na vlastních pracovištích zablokováný všeobecně rozšířeným akademickým nepotismem, mnoho z nich se podílí na jeho udržování. Příčina této situace spočívá v nedocení povahy radikální změny, která musí nastat, aby mohla být institucionalizace antropologie úspěšná.

O tom, že tato institucionalizace, jakožto vymezení vůči etnologické tradici, je ve střední Evropě potřebná, Červinková nepochybuje. „Moderní sociokulturní antropologie jako kritické studium kultury a společnosti přináší diskurs, který potřebuje zdůraznit odlišnost, nikoli kontinuitu, od socialistické a postsocialistické etnologie. Antropologie by se neměla snažit o přidání něčeho k etnologii, popř. o její nahrazení, ale musí si najít své vlastní místo, přitáhnout vlastní studenty, vyškolit odborníky a ustavit kontinuitu oboru. Pouze pak může vstoupit do rozhovoru s etnologií, podobně jako tomu bylo v ostatních sociálních a humanitních disciplínách“ (s. 29).

Důvodem relativně malého úspěchu této institucionalizace je nedostatečná profesionalizace oboru, která je důsledkem nízkého platového ohodnocení v akademické sféře a přetrvávajícího systému akademické hierarchizace zvýhodňující často v minulosti habilitované docenty na úkor držitelů titulu Ph.D., a to – v argumentaci Červinkové – často bez ohledu na jejich vlastní profesní zásluhy. Dalším výrazným rysem domácích antropologií v postsocialistických zemích je již zmiňovaný příklon k popularizační produkci. To, co zdejšími antropologům totiž především chybí, je zkušenost s terénním etnografickým výzkumem, rozpoznání jeho klíčové role pro obor a nedostatečná znalost výzkumných metod. Vše zmíněné spolu s tím, co bylo uvedeno výše,